

Dravci lužní krajiny Soutoku

David Horal

CHKO Soutok představuje jedno z našich nejvýznamnějších území pro dravce, důležité minimálně ve středoevropském kontextu (Horák 2004). Hnízdiště i místo velkých početních koncentrací dvou druhů orlů i obou našich luňáků přitahuje pozornost ornitologů i milovníků dravých ptáků už téměř sto let. První poznatky

o dravcích této oblasti publikovali otcové-zakladatelé jiho-moravské ornitologie, jako byli Zdeněk Kux, František Balát nebo Stanislav Balát, již ve 40. letech 20. století, výzkum a ochrana dravých ptáků jsou však spojeny především se jmény Petra Horáka (1956–2005, viz Horal 2005) a Hynka Matušíka.

Výstavky ponechávané při obnovních těžbách představují důležité hnízdní možnosti mj. i pro orly královské. Foto David Horal

Soutok-Tvrdonicko je naší jedinou ptačí oblastí, v níž je předmětem ochrany i orel královský. Foto Pavel Štěpánek

Moták pilich je typickým dravcem Soutoku v zimním období. Foto Pavel Štěpánek

Na zhruba třech čtvrtinách CHKO Soutok byla již v roce 2004 vyhlášena ptačí oblast Soutok-Tvrdonicko, mezi jejímiž devíti předměty ochrany figurují i čtyři druhy dravců – oba druhy luňáků (l. červený *Milvus milvus* a l. hnědý

M. migrans), včelojed lesní (*Pernis apivorus*) a roroh velký (*Falco cherrug*); novelizací příslušného vládního nařízení v roce 2019 k nim přibyl ještě desátý druh (a pátý druh dravce), orel královský (*Aquila heliaca*). Srovnatelně

VÝZNAM VÝSTAVKŮ PRO DRAVCE

Výstavky ponechávané při obnovních těžbách z důvodu ochrany přírody jsou kromě hmyzu významné i pro dravce. Od podzimu 2007 bylo takto ponecháno přes dvanáct tisíc stromů. S oblibou si na nich staví hnízda orli královští (obvykle na ochmetu na dubech), někdy luňáci hnědí či červení, káně lesní, a výjimečně dokonce i jestřáb lesní nebo orel mořský. V minulosti (až do roku 2010) na solitérních stromech (v čapích hnízdech nebo v dutinách) hnízdíval i roroh velký.

významná je však i severozápadní čtvrtina, jejíž většina je pokryta evropsky významnou lokalitou Niva Dyje a která také bývá někdy označována (podle názvu někdejšího polesí) jako Horní les.

Na území CHKO Soutok pravidelně hnízdí nejméně deset druhů dravců, další tři pak hnízdí v jejím bezprostředním okolí a vyloučit nelze ani – alespoň občasné – zahnízdění přímo v CHKO (jedná se o motáka pochopa *Circus aeruginosus*, motáka lužního *C. pygargus* a dále roroha velkého, viz níže). Osm druhů se pravidelně vyskytuje na průtahu nebo během zimy a o čtyřech druzích existují buď pouze historické údaje, nebo se vyskytly i recentně, ale zcela výjimečně. Pro čtenáře nejspíš dosti překvapivým příkladem budiž orlosup bradatý (*Gypaetus barbatus*), zjištěný na základě dat ze satelitní telemetrie, který přes území Soutoku proletěl v červnu 2016. Dále se jedná o orla volavého (*Clanga clanga*), orlíka krátkoprstého (*Circus gallicus*) a historicky i poštolku jižní (*Falco naumanni*), která až do roku 1937 na Lednicku dokonce i hnízdila. Pro úplnost dodejme, že dalších pět druhů dravců bylo v posledních letech zjištěno na rakouské straně řeky Dyje. Sem řadíme takové vzácnosti, jako jsou orel nejmenší (*Aquila pennata*), orel stepní (*Aquila nipalensis*), káně bělochvostá (*Buteo rufinus*), moták stepní (*Circus macrourus*) nebo luněc šedý (*Elanus caeruleus*) – ve všech případech se jedná (i) o pozorování z posledních pěti let. Pojdme si nyní jednotlivé druhy dravců pro Soutok charakteristické představit.

Orli

Začněme těmi (u nás) největšími – orly. Na Soutoku hnízdí dva druhy, mořský a královský. Novodobá historie hnízdění orlů mořských (*Haliaeetus albicilla*) se píše od poloviny 80. let,

Od podzimu do jara vytvářejí luňáci červení hromadná nocoviště. Foto Pavel Štěpánek

kdy začal současně osídlovat území jižní Moravy (Horák 2003, Horal *et al.* 2024) i jižních Čech (na Soutoku předtím zřejmě hnízdil až do 20. let 20. století). První hnízdní pokus byl na Soutoku zaznamenán již v roce 1988, jak už tomu ale v letech nejintenzivnějšího lesního hospodaření, navíc v obtížně přístupné pohraniční oblasti Soutoku, bývalo, v lednu následujícího roku byl strom s hnízdem pokácen spolu s celým zbytkem tzv. Starého Cáhnovského pralesa. K dalšímu pokusu došlo v roce 2001 blízko vlastního soutoku Moravy a Dyje, úspěšně však orlí mořští vyhníždili až na třetí lokalitě v roce 2005, když předtím tento pár dvakrát opustil snůšku pro vyrušování na slovenské straně Moravy. Od té doby zde orlí mořští vyvádějí mláďata pravidelně a jejich počet, v souladu s trendem v celém Česku, postupně roste – v roce 2024 jsme na území CHKO věděli o 11 teritoriálních párech; 9 z nich zahnízdilo (všechny úspěšně) a vyvedly celkem 14 mláďat. Kromě toho představuje Soutok i středoevropsky významné zimoviště našeho největšího dravce (Bělka & Horal 2009): v některých zimách se na hromadných nocovištích především v jižní části obory Soutok shromažďují i přes 50 těchto majestátních dravců.

Orel královský je vpravdě erbovním zvířetem Soutoku. Vůbec první zahnízdění tohoto druhu, který u nás dosahuje severozápadní hranice svého areálu, bylo zaznamenáno v roce 1998 právě na Soutoku (Horák 1998) a až do roku 2009 hnízdil (v počtu 1–3 párů) pouze tady. Od té doby jsme svědky jeho postupného šíření k západu i k severu (Rymešová *et al.* 2023), Soutok však stále zůstává jádrem jeho české populace (Horal 2023): z 29 teritoriálních párů v roce 2024 jich šest obývá území CHKO

Pár dospělých orlů mořských nedaleko hnízdiště, typický výjev lužní krajiny. Foto Pavel Štěpánek

a z toho pět přímo oboru Soutok o rozloze něco přes 4 000 ha. Úspěšně toho roku vyhníždily tři páry a vyvedly celkem sedm mláďat. Některé roky byla nejbližší úspěšná hnízda od sebe vzdálena pouhých 900 m. Další dva páry pak hnízdí těsně za hranicí CHKO. Podobně jako orlí mořští, i u orlů královských se na Soutoku především v zimním období soustřeďují nehnízdící ptáci na společných nocovištích, v maximálních zjištěných počtech 10–15 jedinců.

Luňáci

Pro oba druhy luňáků představují jihomoravské lužní lesy hlavní hnízdní oblast u nás (Horák 2002). Luňák červený dokonce u nás, při opětovném osídlování území, zahnízdil v oblasti Soutoku vůbec poprvé – prokazatelně v roce 1976 a zřejmě již v roce 1974. V současné době na území CHKO hnízdí kolem 10–15 párů luňáků hnědých a 15 párů luňáků červených, přičemž u luňáka hnědého je aktuálně zaznamenáván pokles početnosti. Monitoringu hnízdní populace luňáků se věnuje především H. Matušík. Od poloviny 90. let zde luňáci červení také pravidelně zimují a od podzimu do jara tvoří hromadná nocoviště, přičemž největší počet byl zjištěn v „hraboším roce“ 2019 – na podzim nocovalo na Soutoku kolem dvou set ptáků (Dostál *et al.* 2021). V některých zimách se k luňákům červeným přidávají i jednotliví luňáci hnědí, kteří

jsou jinak přísně tažní a zimují až v subsaharské Africe (Literák *et al.* 2019).

Další hnízdící druhy

Raroh velký je stejně jako orel královský panonským druhem a i on u nás dosahuje severozápadní hranice rozšíření. Trend jeho české populace je v současné době klesající, v posledních letech u nás hnízdí pouze 2–5 párů. Hnízdění v lužních lesích Břeclavska je známo nejméně od 50. let 20. století a od 70. let zde zřejmě hnízdil kontinuálně, především na území dnešních polesí Soutok a Tvrdonice. Kolem přelomu tisíciletí jeho početnost dosahovala až 4–5 párů. Později z území postupně vymizel (poslední hnízdění na Soutoku v roce 2012 a poslední úspěšné 2010), jeho populace se přesunula do agrocenóz především na rakouské, v menší míře i na české straně řeky Dyje (Škorpíková *et al.* 2019). Nejbližší pár však pravidelně hnízdí 1,5 km od hranice ptačí oblasti. Nutno dodat, že hnízdění tohoto stepního druhu v lužních lesích bylo spíše výjimkou a zemědělská krajina představuje i v porovnání s okolními populacemi (rakouskou, slovenskou a maďarskou) mnohem typičtější biotop.

Předmětem ochrany ptačí oblasti je i včelojed lesní, který se bohužel v posledních letech ze zatím neznámé příčiny z lužních lesů rovněž

Včelojed lesní se v posledních desetiletích z lužních lesů vytrácí. Foto Pavel Štěpánek

vytrácí, zatímco např. v nedalekém Milovickém lese (CHKO Pálava) stále hnízdí významná populace (Mrlík & Chobot 2012). Zjištění možných příčin znesnadňuje i komplikovaná biologie tohoto tajuplného a pozdě hnízdícího druhu.

Z hnízdících druhů stojí za zmínku ještě ostříž lesní (*Falco subbuteo*). V některých letech bylo jen v oboře Soutok zjištěno až pět hnízdících párů (Zuna-Kratky *et al.* 2000). Ostříž nachází v prostředí záplavové nivy jak dostatek jedné z oblíbených složek potravy – váček, tak i nabídku hnízd šedivek nebo jiných druhů k zahnízdění. Ze Soutoku jsou dokonce známa i ojedinělá letní pozorování hejn ostřížů, a to o velikosti až deseti ptáků; zde se podle názoru odborníků jedná pravděpodobně vesměs o nehnízdící ptáky ve stáří jednoho roku.

Uvedme i našeho nejpočetnějšího dravce, káni lesní (*Buteo buteo*). Jedná se o typického hnízdíče lužních lesů a krom toho z území Soutoku pochází poměrně unikátní materiál o jeho potravě v období krmení mláďat (Horák & Matušik 2000). Aby byl výčet hnízdících dravců úplný, v lužním lese hnízdí i jednotlivé páry jestřába lesního (*Accipiter gentilis*); naopak krahujec obecný (*Accipiter nisus*) je jako hnízdíč vzácný vzhledem k tomu, že v území zcela převažují listnaté porosty. Na rozsáhlých lužních komplexech,

v zemědělské krajině nebo při okrajích lesa pak najdeme jednotlivé páry poštolky obecné (*Falco tinnunculus*).

Nehnízdící druhy

Z nehnízdících druhů stojí za zmínku především moták pilich (*Circus cyaneus*), který v některých zimách bohatých na drobné hlodavce v oblasti početně zimuje a vytváří i hromadná nocoviště. V oplocenkách s hustými mladými kulturami, v enklávách neposečených vysokých bylin uprostřed rozsáhlých lužních komplexů nebo v rákosinách tak může na jednom místě společně nocovat i 20–25 těchto krásných severských dravců. Stejná místa mohou vzácně využívat i jednotlivé sovy – kalousi pustovky (*Asio flammeus*), ti však naopak během dne, a na lokalitě se tak vpoledne a časně ráno vymění. Pro úplnost je potřeba dodat, že v oblasti, konkrétně na polesí Tvrdonice, moták pilich ještě v 70. a 80. letech 20. století hnízdil, a to v oplocenkách s topolovými výsadbami hustě zabuřenými zlatobýlem (Svoboda 1982). Z dalších druhů se od podzimu do jara vzácně objeví káně rousná (*Buteo lagopus*) a dřemlík tundrový (*Falco columbarius*) a na jaře a především koncem léta a na podzim pak poštolka rudonohá (*Falco vespertinus*).

O některých dravcích byly v minulosti publikovány údaje o hnízdění, ve světle dnešních poznatků je však považujeme za přinejmenším nedostatečně doložené a tyto druhy hodnotíme pouze jako protahující, příp. zimující. To se týká např. orlovce říčního (*Pandion haliaetus*) – údaj o hnízdění na Zámeckém rybníce u Lednice je zjevným omylem, orla skalního (*Aquila chrysaetos*), orla křiklavého (*Clanga pomarina*) a také sokola stěhovavého (*Falco peregrinus*), kde se v případě dvou literárních údajů o stromových hnízděních v lužním lese (Mikulčice 1946, Janohrad 1954) jedná pravděpodobně o záměnu s rarochem velkým (Horal & Bělka 2013). Naopak publikovaný údaj o možném hnízdění orla královského ve 30. letech 20. století na Lednicku (Mikula 1923) je třeba brát jako zcela reálnou možnost.

Dravci a ochrana přírody

Z hlediska ochrany dravců je důležité, že většina území se nachází v režijních honitbách státního podniku Lesy České republiky (ve správě lesního závodu Židlochovice), což redukuje možnosti konfliktu s myslivostí – ta je zde soustředěna na chov spárkaté, nikoli drobné zvěře, a nedochází zde tak k přímému pronásledování dravců (zástřely, otravy), jaké známe z jiných, především polních honiteb. Menší část území pak tvoří soukromá obora, pro kterou platí totéž. Obory také přispívají ke zvýšení početnosti i druhové pestrosti dravců svou nabídkou kadáverů či vývrhů. Pokud jde o ochranu hnízdišť před ohrožením lesními pracemi, na té účinně spolupracuje ochrana přírody s personálem lesního závodu Židlochovice již od 90. let 20. století a po vyhlášení ptačí oblasti jsou těžební zásahy předem konzultovány ve snaze vyhnout se možným střetům. To platí jak pro ptačí oblast Soutok–Tvrdonicko, tak i pro zbylá dvě polesí, která do CHKO zasahují (Valtice a Mikulov). Ohrožující faktor pro dravce může představovat vyrušování nezodpovědnými návštěvníky, včetně např. fotografií.

Věříme, že úspěšná spolupráce mezi ochránci přírody a lesníky na ochraně dravců Soutoku bude pokračovat i v budoucnu a ze světa dravých ptáků se zde ještě dočkáme nejednoho příjemného překvapení. ■

Seznam literatury najdete na www.casopis.ochranaprirody.cz